

СУЧАСНИЙ РОЗВИТОК МЕРЕЖІ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Заячук О., Дроняк Г.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Враховуючи сучасні трансформаційні процеси в системі освіти загалом та в системі середньої освіти, питання, що стосуються функціонування загальноосвітніх закладів, наразі актуальні. Становлення та розвиток мережі загальноосвітніх закладів освіти залежить від низки як природних, так і соціально-економічних чинників. Івано-Франківська область серед інших областей України вирізняється нерівномірністю розміщення населення, що у свою чергу не може не позначитись на мережі даних закладів освіти. Проаналізовано розвиток системи ЗНЗ, їх компонентну структуру та особливості територіального розміщення. Розраховано показники забезпеченості населення загальноосвітніми навчальними закладами відповідної вікової групи показник нерівномірності розміщення ЗНЗ та показник соціальної щільності освітніх послуг.

Ключові слова: загальноосвітні навчальні заклади, територіальне розміщення ЗНЗ, забезпеченість ЗНЗ, нерівномірність розміщення.

Актуальність теми дослідження. Освіта в житті людини відіграє надзвичайно важливу роль, а також є фактором людського й економічного розвитку. З поступовим економічним розвитком освіта виступає однією з умов відповідного процвітання суспільства як в Україні загалом, так і в кожному окремому регіоні. Саме через процес здобуття освіти як найголовнішого масового інституту відбувається формування та розвиток свідомості громадянина. Вона виступає основним атрибутом розвитку людства, є тим фактором, що сприяє поступовому еволюційному розвитку суспільства, формуванню нового бачення сенсу життя, а також та формує іншого мислення громадян.

Аналіз попередніх досліджень. Наукові дослідження у сфері освіти перебувають на стадії активного розвитку. Понятійно-термінологічний апарат суспільної географії, у розрізі якої досліджувались питання освіти, постійно доповнюється новими термінами й поняттями.

Основними науковими доробками, що розкривають діяльність ЗНЗ є праці О. Корнус., Л. Немець [2], Т. Мельниченко [4], О. Заячук [1] та інших. Виділяється низка праць, у яких вирішується питання територіальної організації загальноосвітніх навчальних закладів, зокрема, В. Стецького, А. Симоненко. Значну увагу розвитку системи освіти приділяє В. Стецький. У своїх дослідженнях автор розкриває структуру освітнього комплексу Львівської області (наприклад, територіальну, організаційну, функціональну), здійснює глибокий та ґрунтовний аналіз причинно-наслідкових зв'язків формування і розвитку сфери освіти, де наголошується на розвитку освіти в контексті організації системи закладів з метою найбільш ефективної організації цілісного й безперервного навчально-виховного процесу.

Метою даного дослідження є аналіз розвитку системи загальноосвітніх закладів Івано-Фран-

ківської області та її компонентів, виявлення територіальних відмінностей рівня навчальних закладів даного типу, що спричинені особливостями демографічної ситуації в регіоні, розселенням населення тощо.

Виклад основного матеріалу. Загальна середня освіта забезпечує всебічний розвиток дитини, як особистості, її здібностей, талантів, трудову підготовку, професійне самовизначення, формування загальнолюдської моралі, засвоєння визначеного суспільними, національно-культурними потребами обсягу знань про природу, людину, суспільство і виробництво, екологічне виховання, фізичне вдосконалення. Функціонують такі типи ЗНЗ: школи I-III ступенів, гімназії, ліцей, школи-інтернати. Основним типом ЗНЗ є середня загальноосвітня школа I-III ступенів. Перший (I) ступінь - початкова школа, де здобувають початкову освіту; другий (II) - основна школа - базова загальна середня освіта; третій (III) - старша школа, що забезпечує повну загальну середню освіту.

Івано-Франківській області на початок 2010/11 навчального року функціонував 761 загальноосвітній навчальний заклад (752 - денних та 9 вечірніх), із них у міських поселеннях 158 ЗНЗ, у сільській місцевості - 594. У ЗНЗ навчалось 154,7 тис. учнів, де у міських поселеннях - 69,2 тис. учнів, у сільській місцевості - 82,8 тис. учнів. Найбільша кількість ЗНЗ у Коломийському (61), Косівському (59) та Галицькому (58) районах [6]. Окрім того, в Івано-Франківській області функціонує 9 вечірніх шкіл, а також організовані класи (групи) з вечірньою та заочною формами навчання при шести денних загальноосвітніх навчальних закладах. Чисельність учнів у них складає 2,7 тис. осіб, майже половина з яких навчається заочно.

Денні ЗНЗ представлені закладами I, I-II, I-III та II-III ступенів навчання (рис. 1). Переважна

більшість ЗНЗ - це школи I-III ст. н. (48 %), I-II ст. н. (33 %), I ст. н. (13 %), II-III ст. н. (4 %) та шкіл-інтернатів (2%). В Івано-Франківській області поступово скорочується кількість ЗНЗ, як і кількість учнів у них. У порівнянні з 2008/09 н. р. мережа загальноосвітніх навчальних закладів скоротилася на 2 одиниці або на 0,3 % від загальної чисельності, а кількість учнів зменшилася на 12,5 тис. осіб, або на 8,1 % від загальної чисельності. Отже, основною причиною скорочення ЗНЗ є зменшення кількості осіб молодшого віку.

У регіоні функціонує 95 шкіл I ступеня, де здобувають початкову освіту 3,1 тис. учнів, у порівнянні з 1990/91 навчальним роком кількість шкіл скоротилася на 23 заклади. У цей період також спостерігається скорочення учнів на 0,7 тис. осіб. Шкіл I-II ступенів налічується 252, у них навчається 26,1 тис. учнів, які здобувають загальну базову освіту. З 1990/91 рр. має місце істотне скорочення навчальних закладів: на 80 одиниць або 10,6 % від загальної кількості навчальних закладів, а учнів - на 32,8 тис. осіб або 17,2 % від загальної кількості. Кількість закладів I-III ступенів збільшилася в порівнянні з 1990/91 рр. на 58 одиниць і становила 309 закладів, однак кількість учнів, які здобувають повну загальну освіту, скоротилася на 41,2 тис. учнів і в 2010/11 рр. становила 106,7 тис. осіб.

В Івано-Франківській області функціонують заклади нового типу: гімназії, ліцеї та навчально-виховні комплекси. Загальна їх кількість становить 83, з них 13 - гімназій, 8 - ліцеїв та 62 - навчально-виховні комплекси (НВК). Заклади нового типу розміщені нерівномірно, більшість гімназій та ліцеїв зосереджено в містах обласного підпорядкування та районних центрах. Найбільша кількість гімназій сконцентрована у м. Івано-Франківську (3), Галицькому та Долинському районах (по 2), а ліцеїв - у м. Івано-Франківську (3) та Надвірнянському районі. Кількість учнів, що навчаються у цих закладах, 16 тис. осіб: 3,6 тис. учнів у гімназіях,

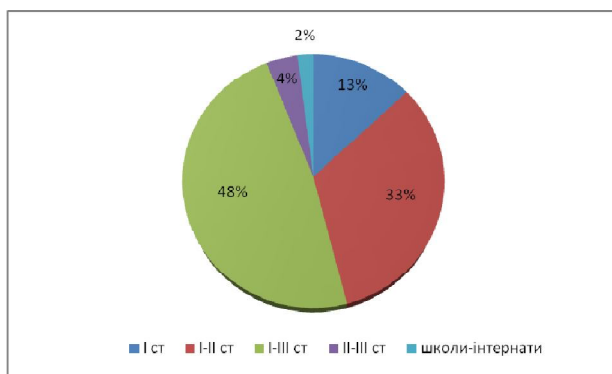

Рис. 1. Розподіл ЗНЗ за ступенем навчання (станом на 01.01.2011р.) [6].

2,6 тис. учнів - ліцеях та 9,7 тис. учнів - навчально-виховних комплексах (НВК). У регіоні функціонують школи для дітей з вадами розумового та фізичного розвитку - 12 закладів, де навчається 1,9 тис. учнів. Найбільша їх кількість зосереджена в Косівському (3), Коломийському та Надвірнянському (по 2) районах.

Аналізуючи динаміку кількості загальноосвітніх навчальних закладів за період 1990 - 2011 рр. (рис. 2), спостерігаємо поступове збільшення кількості навчальних закладів. Максимальна кількість - 773 заклади - зафіксована у 2002/03 н. р. Починаючи з цього періоду кількість закладів поступово зменшується, поясненням цього може бути зменшення кількості осіб молодшого шкільного віку.

З 1995-96 н. р. відбувається поступове зменшення й контингенту учнів у загальноосвітніх навчальних закладах. Так, за даний проміжок часу кількість учнів скоротилася на 67 тис. осіб, або на 69,6 %, і на 1.09.2011 р. становила 154,7 тис. осіб (рис. 3). Це стрімке зменшення пов'язане насамперед із низьким рівнем народжуваності та соціально-економічним розвитком районів Івано-Франківської області.

На розвиток територіальної структури ЗНЗ регіону впливає низка чинників, зокрема рівень народжуваності, смертності, вікового складу населення, рівень міграції та соціально-економічного розвитку регіону.

Пересічний показник забезпеченості населення ЗНЗ у розрахунку на 1000 осіб в Івано-Франківській області найбільший у порівнянні з іншими західними областями (у Львівській - 0,57, Закарпатській - 0,56, Чернівецькій - 0,49) і складає 0,58. У розрізі адміністративних районів найвищі показники у Рогатинському (1,28), Верховинському (1,17), Галицькому (0,94), а найнижчі у Надвірнянському (0,49) та Коломийському (0,47) районах. Менший від пересічнообласного даний показник по містах області - у м. Івано-Франківську та м. Коломиї (по 0,19), м. Калуші (0,21) та м. Болехові (0,37) (табл.).

Щоб побачити реальну картину забезпеченості населення, доцільно розрахувати коефіцієнт забезпеченості населення вікової групи 6-18 років, адже саме ця категорія є споживачем послуг ЗНЗ. Так, пересічнообласний показник регіону складає 4,9. У розрізі адміністративних районів та міст обласного підпорядкування, виглядає наступним чином: найвищі показники зафіксовано в Рогатинському (12,44), Галицькому (8,66), Верховинському (8,5) районах, а найнижчі - у м. Калуші (1,89), м. Коломиї (1,94) та м. Івано-Франківську (2,04) (табл.). Поясненням таких

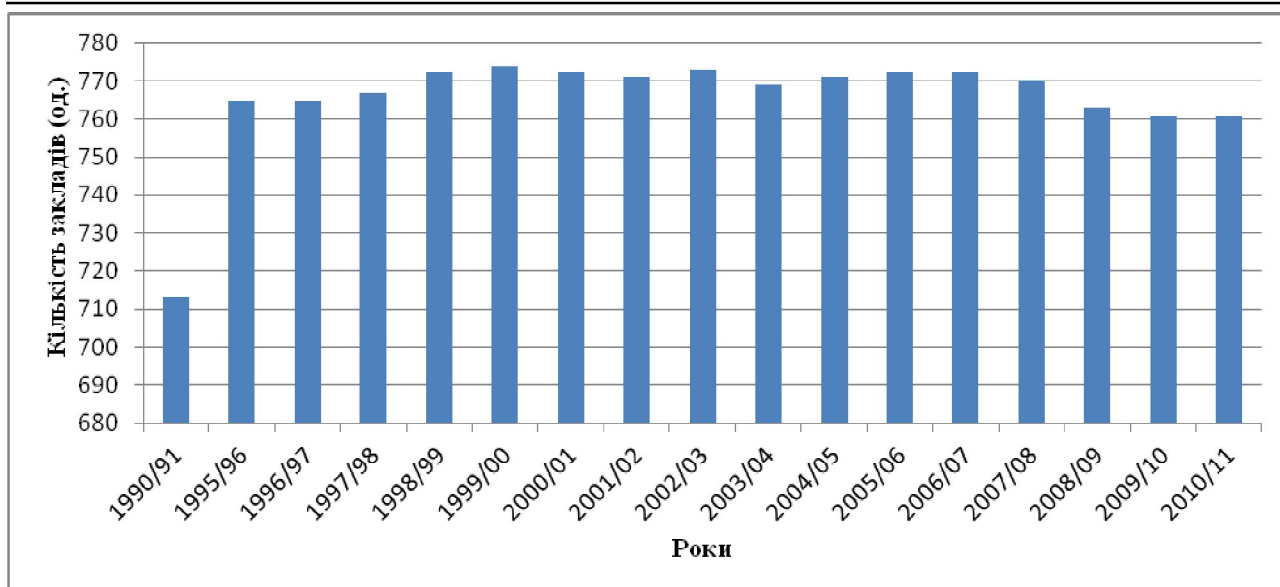

Рис.2 Динаміка кількості ЗНЗ в Івано-Франківській за період з 1990 по 2011 рр. [6]

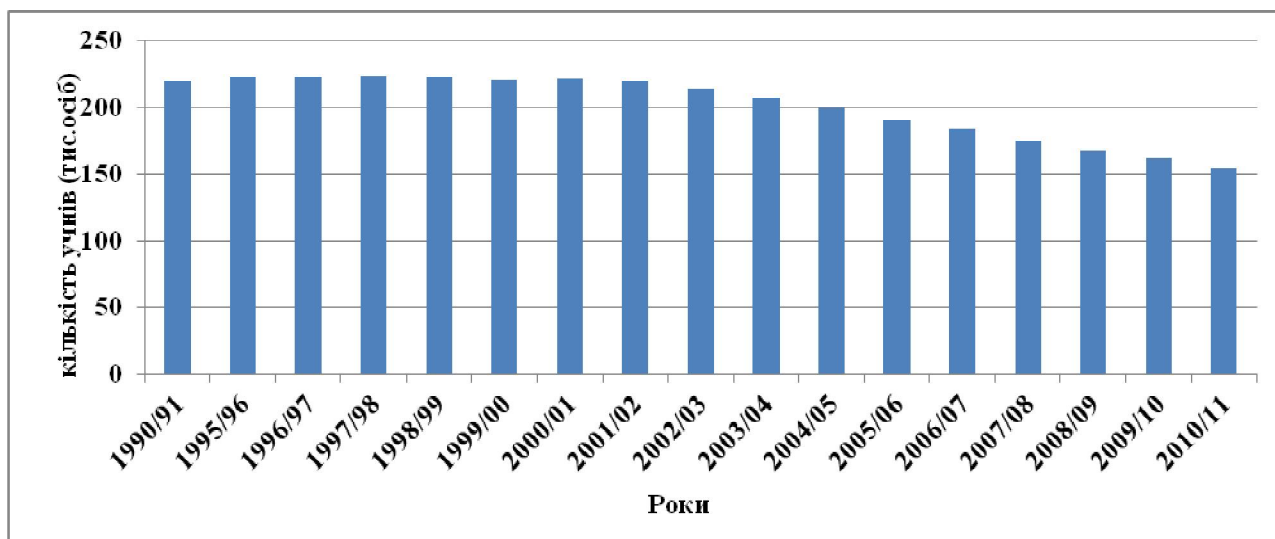

Рис. 3. Динаміка контингенту учнів у ЗНЗ в Івано-Франківській за період з 1990 по 2011 рр. [6]

показників є висока щільність населення в містах Івано-Франківської області. Загалом показники забезпеченості ЗНЗ за віковими критеріями у розрізі адміністративних районів Івано-Франківської області мало різняться між собою.

Під час вивчення просторової організації ЗНЗ необхідна оцінка відповідності розміщення загальноосвітніх закладів потребам населення. У зв'язку із цим обчислений коефіцієнт нерівномірності розміщення загальноосвітніх закладів, що розраховується як різниця між рангом регіону за чисельністю учнів у загальноосвітніх закладах та рангом регіону за густотою населення [1]. Найбільш оптимальні показники спостерігаються в Рогатинському, Галицькому, Городенківському, Тисменицькому та Верховинському районах, а також у містах Івано-Франківськ та Яремча. Дещо гіршими показниками розміщення ЗНЗ характеризуються Надвірнянський, Рожнятинський, Долинський та Тлумацький райони.

Важливих показників розвитку загальної середньої освіти - соціальна щільність освітніх

послуг, яку розуміємо як один із показників рівня розвитку загальноосвітнього обслуговування. Вона дає можливість проаналізувати мережу ЗНЗ та встановити відповідність закладів обслуговування до наявної поселенської мережі регіону [2]. Розрахунок коефіцієнта здійснюється за формулою:

$$C_{zo} = \frac{Zo}{Nn}$$

де C_{zo} - соціальна щільність мережі ЗНЗ; Zo - чисельність ЗНЗ; Nn - чисельність населених пунктів [2].

Пересічний коефіцієнт соціальної щільності мережі загальноосвітніх навчальних закладів в області становить 0,95, даний показник можна вважати оптимальним. Висока щільність мережі ЗНЗ спостерігається в Надвірнянському (1,44), Косівському (1,31), Долинському (1,25) районах. Середній, або наближений до оптимального, - у Калуському (0,96), Снятинському (0,95), Коломийському (0,86), Рожнятинському (0,84) та

Результати обчислення коефіцієнтів забезпеченості ЗНЗ, нерівномірності їх розміщення й індексу їхньої локалізації

Адміністративний район, місто обласного підпорядкування	Кількість ЗНЗ	Чисельність населення	Густина населення (осіб/км)	Коефіцієнт забезпеченості населення ЗНЗ на 1000 осіб	Коефіцієнт забезпеченості населення ЗНЗ у віці від 6–18 р.	Коефіцієнт нерівномірності розміщення ЗНЗ
Міста:						
м. Івано-Франківськ (міськрада)	45	241,7	2952	0,19	2,04	0
м. Болехів (міськрада)	8	21,4	71	0,37	2,96	-5
м. Калуш	14	67,5	1122	0,21	1,89	-6
м. Коломия	12	61,2	1527	0,19	1,94	-10
м. Яремче (міськрада)	12	22,4	33	0,54	4,29	0
Райони:						
Богородчанський	41	69,6	86	0,59	4,77	5
Верховинський	34	29,8	24	1,14	8,5	2
Галицький	58	61,5	88	0,94	8,66	-2
Городенківський	39	55,6	78	0,70	6,39	-2
Долинський	46	69,4	56	0,66	5,48	10
Калуський	39	60,4	95	0,65	6,29	-5
Коломийський	60	100,7	104	0,59	5,26	3
Косівський	58	88,3	99	0,66	5,58	3
Надвірнянський	55	114,2	87	0,48	3,67	8
Рогатинський	56	43,6	58	1,28	12,44	-1
Рожнятівський	42	73,5	57	0,57	4,62	11
Снятинський	46	66,0	112	0,70	6,57	-4
Тисменицький	43	83,5	113	0,51	5,44	-2
Тлумацький	44	49,0	75	0,90	8	-5

Галицькому (0,81) районах, низький - у Верховинському (0,79), Тлумацькому (0,74), Тисменицькому (0,71) та Городенківському (0,54).

На основі проаналізованих показників щільності мережі ЗНЗ, коефіцієнтів забезпечення населення та нерівномірності розміщення ЗНЗ, були визначені райони з різним рівнем розвитку ЗНЗ: найвищий рівень у Рогатинському, Галицькому, Городенківському, Косівському, Богородчанському, Верховинському, Коломийському, а найнижчий - у Тлумацькому, Тисменицькому, Долинському, Надвірнянському, Снятинському, Калуському районах та містах обласного підпорядкування.

На рівень розвитку ЗНЗ у регіоні впливає низка особливостей, а саме рівень соціально-економічного розвитку регіону та народжуваності, розміщення населення, фінансування закладів та ін.

Висновки. Під час проведеного дослідження виявлено низку відмінностей у просторовій організації ЗНЗ: мережа закладів загальної

середньої освіти по території Івано-Франківської області розміщена нерівномірно; причинами цього є фізико-географічні особливості території, розміщення населення та рівень соціально-економічного розвитку регіону.

Для повноцінного розвитку мережі загальної середньої освіти в Івано-Франківській області, необхідно створити освітні округи, які б об'єднали заклади різного типу та навчального профілю, що забезпечить рівні умови доступу жителів кожного населеного пункту до якісних освітніх послуг та створить рівновагу між потужнішими та слабшими навчальними закладами.

Список літератури

1. Заячук О.Г. Територіальна організація загальноосвітніх закладів Чернівецької області / О.Г. Заячук // Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. Серія: Географічні науки - Луцьк: Видавництво ВНУ, 2009. - № 8 - С.116 - 120.

2. Корнус О. Суспільно-географічний аспект розвитку дошкільної в Сумській області / О. Корнус // Часоп. соціал.-екон. географії. - 2012. - Випуск №12(1). - С. 111-118.
3. Корнус О. Сучасна територіальна організація закладів дошкільної освіти у Сумській області / О. Корнус, Л. Немець // Часоп. соціал.-екон. географії. - 2008. - № 4 (1). - С. 156-160.
4. Мельниченко Т.Ю. Освітній комплекс України: сучасний стан і напрями удосконалення територіальної організації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. техн. наук: спец. 11.00.02 "Економічна та соціальна географія" / Т. Ю. Мельниченко. - Київ, 2005. - 20 с.
5. Симоненко А.М. Суспільно-географічний аналіз освітнього комплексу обласного регіону (теоретико-методологічний підхід) / А.М. Симоненко // Наук. зап. Вінниц. держ. пед. ун-ту ім. М. Коцюбинського. Серія: Географія. - Вінниця, 2008 - Вип. 1. - С. 115-129.
6. Статистичний щорічник Івано-Франківської області за 2010 рік. / [ред. М. М. Колімбаєвського]. - Івано - Франківськ : 2011. - 530 с.

Заячук О., Дроняк Г. Современное развитие общеобразовательных заведений Ивано-Франковской области. Учитывая современные трансформационные процессы в системе образования в целом и в системе среднего образования, вопросы, которые касаются функционирования общеобразовательных заведений теперь являются актуальными. Становление и развитие сети общеобразовательных заведений зависит от ряда как естественных так и социально-экономических факторов. Ивано-Франковская область среди других областей Украины выделяется неравномерностью размещения населения, которое в свою очередь не может не отразиться на сети данных заведений образования. Проанализированы развитие системы общеобразовательных заведений, их компонентная структура и особенности территориального размещения. Рассчитаны показатели обеспеченности населения общеобразовательными заведениями соответствующей возрастной группы и неравномерности их размещения.

Ключевые слова: общеобразовательные учебные заведения, территориальное размещение ОУЗ, обеспеченность ОУЗ, неравномерность размещения ОУЗ.

Zayachuk O., Dronyak G. The net of general education institutions in the Ivano-Frankivsk region: present-day state of development. The questions of functioning of general education institutions seem to be the question of the hour if present-day transformational processes in the system of education in general and secondary education in particular are taken into account. The formation and the development of the net of general education institutions depends upon a number of both natural and socio-economic factors. Ivano-Frankivsk Region differs from other Ukrainian administrative regions in inequality of population distribution which in its turn can not but tell on the net of said institutions. The present work deals with the analysis of the development of general education institutions system, said institutions' component structure and particularities of their territorial distribution. The indices of population's provision with general education institutions for corresponding age groups are presented as well as the same of said institutions' irregular distribution.

Key words: general education institutions, territorial distribution of general education institutions, provision with general education institutions, irregularity of distribution.